

Найдюк О. В.,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

РОЛЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ У САМОВИРАЖЕННІ СУБ'ЄКТА МОВЛЕННЯ

У статті розглядається проблема ролі прецедентних феноменів у самовираженні мовця, як суб'єкта мовлення. Розглянуто різні типи мовців, які вживають прецедентні феномени. У статті виявлено причини уживання чи невживання прецедентних феноменів у мовленні та вплив різних факторів на їх використання.

Ключові слова: прецедентні феномени, мовлення, особистість, ситуація, чинник.

This article is about the role of precedent phenomena in speaker's self-expressing. Different types of speakers who use precedent phenomena are examined. Reasons of use and disuse of precedent phenomena in speaking and influence of various factors on their using are shown.

Key words: precedent phenomena, speaking, peculiarity, situation, factor.

Сучасна лінгвістична наука виявляє неабияку зацікавленість до проблеми самореалізації людини, тобто мовця в процесі комунікації. Безперечно, людину ми пізнаємо через її вчинки. Але при першому знайомстві з нею ми звертаємо увагу на її мовлення *Метою* даної статті є виявлення ролі прецедентних феноменів у самовираженні суб'єкта мовлення. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) виявити та проаналізувати прецедентні феномени, які використані мовцем; 2) встановити специфіку цих прецедентних феноменів; 3) визначити характеризуючу функцію даних прецедентних феноменів.

Прецедентні феномени – це ментальні утворення, позначення та зміст яких добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальні й використані у когнітивному і комунікативному плані. Уживаючи той чи інший прецедентний феномен (ПФ) мовець переслідує певні цілі: охарактеризувати персонаж чи подію, вказати на розвиток подій в тому чи іншому напрямку, внести інформацію неординарним чином. Усі ці питання ми розглядали у наших дослідженнях [1; 2]. У даній статті звернемо увагу на самого мовця: від чого залежить вживання чи невживання ним ПФ у мовленні. Для розв'язання даного питання ми проаналізували твір Т. Фонтане "Frau Jenny Treibel", де зображується життя берлінського суспільства XIX ст.

Професор Шмідт, вчитель школи – людина, в мовленні якої виявлено найбільше ПФ різного роду:

1) цитати з творів світової літератури: "Werde, der du bist" [3, с. 176], "Die sieben Waisen Griechenlands" [3, с. 55], "Und wenn ihr euch nur selbst vertraut, vertrauen euch auch die anderen Seelen" [3, с. 61], "Das Alte fällt,

es ändert sich die Zeit" [3, с. 61], "... und damit sprech's ein großes Wort gelassen aus..." [3, с. 76];

2) імена відомих людей: *Schopenhauer und Eduard von Hartmann* [3, с. 56], *Band Maupassant* [3, с. 58], *Homer* [3, с. 59], *Heinrich Schliemanns Ausgrabungen zu Mykenä* [3, с. 60 – 61], *Kaiser Wilhelm* [3, с. 70], *Alfred de Musset* [3, с. 67], *Georgia Augusta* [3, с. 62];

3) назви визначних місць: "*als ob er dem Bilde zu Sais irgendwie und – wo unter den Schleier geguckt hätte...*" [3, с. 58], "*über die Beschaffenheit des Gartens zu Gethsemane*" [3, с. 60], *Hohen oder Leuthen* [3, с. 67], *Gretha Green* [3, с. 78], *Heilige Grab* [3, с. 176];

4) біблійні персонажі: *Joseph von Arimathia* [3, с. 60];

5) персонажі з творів літератури та публіцистики: *Mister Punch* [3, с. 61], *Max Piccolomini* [3, с. 62], *Agamemnosche* [3, с. 62], *Orest und Iphigenies* [3, с. 63], *Banquo* [3, с. 68], *Julia Capulet* [3, с. 185];

6) вислови відомих осіб: *die berühmte Torgauer Ansprache "Rackers, wollt ihr denn ewig leben"* [3, с. 67], "*Mehr Licht*" [3, с. 184];

7) фразеологізми: *hinter die Ohren schreiben* S. 58, *sie spielen ihm auf die Nase* [3, с. 62], *Ich wusste, dass er uns nicht im Stiche lassen würde ...* [3, с. 63], *darüber darfst du dir keine Grauen Haare wachsen lassen* [3, с. 76], *da kann mitunter viel Wasser die Spree runterfliessen* [3, с. 172].

Наведені ПФ засвідчують, що професор Шмідт високоосвічена та інтелігентна людина. Він добре обізнаний в римській та грецькій міфологіях, знає відомих історичних осіб та знаних людей свого часу.

Досить освіченою, інтелігентною, проте з меншим життєвим досвідом є Коріна, донька професора. В своєму мовленні вона вживає такі ПФ: назви громадських закладів – *Hövell oder Kranzler* [3, с. 8], *Bonwitt und Littauer* [3, с. 53]; цитати з Біблії: *die Geschichte von dem Kamel und dem Nadelöhr* [3, 11], *der Versucher in der Wüste*: "*Die alles schenke ich dir*" [3, 131]; імена відомих людей: *Walter Scott* [3, 32], *Nelson* [3, 14], *Corinne au Capitoile* [3, 52]; 4) вислови знаних історичних осіб: *die Blut- und Eisentheorie* [3, 32]; фразеологізми: *altes Evarecht, die großen Wasser spielen zu lassen* [3, 51].

Мовлення Коріни містить як загальновідомі імена, цитати з відомих творів, так і вислови людей того періоду, в якому відбуваються події твору, які з плином часу також стали загальновідомими (*die Blut- und Eisentheorie*). Присутність фразеологізмів свідчить про знання усної народної творчості.

Багате на ПФ мовлення колег Вілібальда Шмідта, членів учительсько-го гуртка. ПФ, які вживаються ними під час засідання гуртка торкаються питань школи, освіти, культури, мистецтва:

Дістелькамп, друг і колега професора Шмідта: "*Was will er in der Griechischen? Die sieben Waisen gehen vor*" [3, с. 57]; "... dass ich den

kategorischen Imperativ immer mehr hinschwinden sehe" [3, с. 59]; *Phrynichos* [3, с. 57]; *"Mir ist es nur immer merkwürdig, dass du, neben Homer und sogar neben Schliemann, mit solcher Vorliebe Kochbuchliches behandelst, reine Menufragen, als ob du zu den Bankiers und Geldfürsten gehörtest, von denen ich bis auf weiteres annehme, dass sie gut essen..."* [3, с. 70].

Фрідеберг, вчитель і однодумець Шмідта: *"Gewiss, von der George Sand. Und fast ließe sich sagen, "les défauts de ses vertus" und "comprendre c'est pardonner" – das sind so recht eigentlich die Sätze, wegen deren sie gelebt hat"* [3, с. 67].

Марсель, молодий вчитель і член учительського гуртка: *"Ein sehr guter Mensch, das muss ich zugeben, hat ein gutes, weiches Herz, nichts von dem Kiesel, den die Geldleute sonst hier links haben, hat auch leidlich weltmännische Manieren und kann vielleicht einen Dürerschen Stich von einem Ruppiner Bilderbogen unterscheiden, aber du würdest dich doch tolangweilen an seiner Seite".* [3, с. 51]; *Heyse* [3, с. 52]; *die großen Wasser an der rechten Stelle springen lassen* [3, с. 51].

Псевдоінтелігентність демонструє інший персонаж твору – Джені Трайбель, приятелька і ровесниця професора Шмідта. ПФ, які вона вживає, здебільшого афоризми, прислів'я стосуються проблематики грошей, матеріального достатку, щастя, влади, соціального статусу в суспільстві. Джені Трайбель – меркантильна особа, яку цікавлять гроші, влада, а те що вийшла вона з простонароддя, хоча старанно намагається приховати цей факт, засвідчує вживання прислів'я: *"... Und nun kennst du meinen Willen, und ich darf wohl sagen, auch deines Vaters Willen, denn soviel Torheiten er begeht, in den Fragen, wo die Ehre seines Hauses auf dem Spiele steht, ist Verlass auf ihn. Und nun geh, Leopold, und schlafe, wenn du schlafen kannst. Ein gut Gewissen ist ein gutes Ruhekissen ..."* [3, с. 141].

Джені Трайбель не можна назвати неосвіченою, деяку увагу про літературу вона має, про що свідчать такі ПФ: персонажі з творів літератури та публіцистики: *Hamlet* [3, с. 9]; цитати з літературних творів: *"Flüche gegen Rom"* [3, с. 26], *"Gold ist nur Chimäre"* [3, с. 27], проте ширше цього її зацікавленість не сягає.

Справжньою у цьому відношенні є Шмольке – покоївка Шмідтів. Це пересічна особистість, людина, яка займається повсякденною, однамнітною роботою, політикою цікавиться виключно з питань її впливу на ціни (наприклад, епізод з раками, які колись коштували один пфеннінг за 60 штук (*"ein Schock "Krebse" kostete einen Pfenning"*)), а зараз коштують дорожче), не претендує на знання літератури та мистецтва, проте користується високою повагою, як у професора Шмідта, так і у його доньки Коріни. Близькими для неї приказки: *je später der Abend, je schöner die Leute* [3, с. 135] та фразеологізми: *als ob dir der Tod schon um die Nase säße* [3, с. 130], *man muss den Teufel nicht an die wand malen* [3, с. 128], ті ПФ, породжені народом і є близькими цьому прощарку населення.

Проаналізувавши окремі ПФ деяких персонажів твору Т. Фонтане “Пані Джени Трайбель”, ми визначили, що за вживанням у своєму мовленні ПФ, можна скласти характеристику мовця. Чим більше ПФ є у запасі в мовця, тим частіше він використовуватиме їх для самореалізації в мовленні. Людина, яка багато читає, причому різного роду літературу, цікавиться мистецтвом, політикою та спортом, має в своєму арсеналі ПФ з різних галузей. У своєму мовленні вона їх використовує, таким чином демонструючи свою обізнаність та ерудованість. Той чи інший ПФ пов’язаний у мовця з певною конкретною ситуацією і саме він, а не будь-який інший найкраще підходить до нової схожої ситуації чи події, яку мовець демонструє, описує чи характеризує з допомогою даного ПФ. Чим простішою є самореалізація людини, тим менше ПФ вона потребує. Шмольке достатньо кілька фразеологізмів, професору Шмідту, щоб продемонструвати своє відношення та бачення усього того, що відбувається у школі, вдома, в суспільстві та державі в цілому, потрібно багато різних ПФ. Хочемо зазначити, що у мовленні кожного із проаналізованих нами персонажів є ПФ з Біблії, мабуть це підтверджує той факт, що недаремне її (Біблію) називають “Книгою усіх книг” (*Das Buch der Bücher*). Цитати з цієї книги є ПФ, які актуальні для будь-якого часу і суспільства.

Аналізуючи ПФ постає питання, чому для позначення одного і того ж явища різні люди використовують різні мовні засоби: одні детально описують це явище, інші просто називають його, треті використовують для цього ПФ? Усе залежить від мовця, а саме від таких чинників: 1) вік; 2) рід занять; 3) оточення. Молода особа, не може вживати стільки ж ПФ, скільки набагато старша, але з однаковою сферою діяльності, інтересами і т. д. (Коріна та Вілібальд Шмідт). Людина, яка займається діяльністю, що не пов’язана з виникненням та використанням ПФ, наприклад завод, фабрика, майстерня, не вживатиме ПФ у своєму мовленні з такою ж частотністю, як поет, вчитель, мистецтвознавець (Шмольке). Чим різноманітніша сфера спілкування людини, тим ширший її світогляд, багатші фонові знання, тим більша насиченість мовлення ПФ (професор Вілібальд).

Отже, на конкретних прикладах ми продемонстрували та проаналізували роль прецедентних феноменів у самореалізації мовця. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розширенні матеріалу аналізу, а саме залучення творів німецьких авторів ХХ – ХХІ століття.

Література:

1. Найдюк О. В. Інформативна функція концептів прецедентних феноменів // Наук. вісн. ВНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – № 5 – С. 191 – 194.
2. Найдюк О. В. Функція характеристики прецедентних феноменів // Наук. вісн. ВНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – № 5 – С. 271 – 274.
3. Fontane T. Frau Jenny Treibel – München, Wien: Carl Hanser Verlag, 1984. – S. 4-186.